

Yusuf Ziya Ortaç (1895-1967)

Mühendis Süleyman Sâmî Bey ile Hûriye Hanım'ın evlatları olarak 1895'te İstanbul'da dünyaya gelen Ortaç; İstavroz Abdullah Ağa Mahalle Mektebi, Alyans İsrailit Mektebini bitirdikten sonra Vefa İdadisi'ne başlamış; lakin babasının ölümü nedeniyle bu okulu son sınıfta bırakmak zorunda kalmıştır. Yarım bıraktığı lise eğitimini Hadîka-i Meşveret İdadisi'nde tamamlamıştır. İlk şiirlerini bu yıllarda *Kehkeşan* ve *İctihad* dergilerinde çıkaran Ortaç, idadiyi bitirdikten sonra 1915'te Darülfünun'un açtığı yeterlilik sınavını vererek 1916 yılında İzmit Sultanisi'nde Edebiyat Öğretmenliği yapmaya hak kazanmış; lakin ilk maaşını almadan 1916'nın sonlarında bu görevinden ayrılmıştır. *Şairler Derneği*'nin kurucuları arasında yer alan ve 1916-1917 yıllarını *Türk Yurdu* ve *Servet-i Fünûn*'da yazılar yazarak geçiren Yusuf Ziya, 1918'de iş bulamadığından büyük sıkıntıya düşmüştür. Ömer Seyfettin'in: "...Bu çocuk millî veznin fatihidir. Yahya Kemal filan onun gibi bir mısra yazamadılar. Hem ömürleri oldukça da yazamazlar..." dediği Ortaç, bu sıkıntılı dönemin sonunda ömrünün sonuna kadar sürdüreceği yayıncılık hayatına giriş yapmış ve Sedat Simavi'nin çıkardığı *Diken* adlı mizah dergisinde yazılar yazmaya başlamıştır. Yazar, bu evrede ilk dergisi olan *Şâir'i* de yayın hayatına kazandırmıştır. (1918).

Ortaç, Refik Halit Karay'ın dergisi olan *Aydede*'nin kapanması üzerine bu derginin devamı niteliğinde olan *Akbaba* dergisini 1922 yılında bacanağı Orhan Seyfi Orhon ile beraber çıkarmaya başlamıştır. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyat ve mizah tarihinin önde gelen yazar ve çizer kadrosuna ev sahipliği yapan ve Cumhuriyet tarihinin en uzun soluklu dergilerinden biri olan ve Yusuf Ziya Ortaç ile bütünleşen *Akbaba*; Orhan Seyfi, Halil Nihat, Abdülbaki Fevzi, Osman Cemal, Selami İzzet, Peyami Safa, Reşat Nuri, Ercüment Ekrem, Aka Gündüz, Hamamizade İhsan, Faruk Nafiz, Necip Fazıl, Nazım Hikmet, Ercüment Ekrem, Hüseyin Cahit, Osman Cemal, İbrahim Alaattin ... gibi edebiyat dünyasının önde gelen isimlerini çatısı altında toplamıştır. Cumhuriyetin ilk yarım asrına tanıklık yapan derginin 1922'den 1967'ye kadar yöneticiliğini üstlenen Yusuf Ziya: "*Yıllardan beri Akbaba'da çıkan karikatürlerin mevzularını karikatürist arkadaşlarıma ben verdiğimi, gördüğüm lüzum üzerine açıklarım.*" sözleriyle dergi üzerindeki tesirine de açıklık getirmiştir. Ortaç, her ne kadar *Akbaba*'yla bütünleşip anılmışsa da bu derginin yanı sıra: *Kehkeşan*, *Türk Dünyası*, *Turan*, *Alemdar*, *Ayine*, *Aydede*, *Türk Yurdu*, *Servet-i Fünun*, *İnci*, *Büyük Mecmua*, *Musavver Tiyatro Temâşâ*, *Şeytan*, *Bedava Gazete*, *Papağan*, *Birinci Kitap...Sekizinci Kitap*, *Piliç*, *İkdam*, *Meşale*, *Kahkaha*, *Hâkimiyet-i Milliye*, *Çınaraltı*, *Vakit*, *Ayda Bir*, *Cumhuriyet*, *Yeni Türk Mecmuası*, *Ulus*, *Her Ay*, *Her Şey*, *Yeni Çağ*, *Sizin İçin* gibi dergilerde ve mecmualarda da yazılar yazmıştır.

Çimdik, *Sarı Çizmeli Mehmet Ağa*, *İzci*, *Arif Ünlü*, *Yakuboğlu Işık*, *Kamber*, *Ortaç*, *Aşık Ortaç*, *Y.Z.O.*, *Ziya Ortaç*, *Akbaba*, gibi müstearlar kullandığı bilinen Yusuf Ziya, aynı zamanda Ziya Gökalp'in şekillendirdiği Türkçülük ideolojiden beslenen ve Türk halkına tarihini tanıtmak, sevdirmek, milli şuur oluşturmak amacıyla eserler kaleme alan *Hecenin Beş Şâiri* /*Hececiler* /*Beş Hececiler* olarak bilinen; Orhan Seyfi Orhon, Halit Fahri Ozansoy, Faruk Nâfiz Çamlıbel, Enis Behiç Koryürek gibi şairlerin yer aldığı topluluğun da halkalarından birisidir.

Milli Edebiyat Akımının şiir kolu olan arı bir Türkçe ve hece ölçüsüyle şiirler kaleme alan bu hareketin şairlerinden olan Ortaç, her ne kadar *Akbaba* dergisi ile tanınmışsa da kaleme aldığı eserler edebi kimliğinin de yadsınamaz boyutta olduğunu göstermiştir. Nitekim Millî Edebiyat akımını benimseyen *Hecenin Beş Şairi*'nden biri ve yahut *Beş Hececilerin* bir uzvu olan Şair: *Şâirin Duası*, *Yanardağ-Akından Akına*, *Cenk Ufukları*, *Şen Kitâb*, *Akından Akına Kuş Cıvıltıları-Çocuk Şiirleri*, *Bir Selvi Gölgesi*, *Bir Rüzgâr Esti* gibi şiir kitapları; *Ocak*, *Sarı Çizmeli Mehmet Ağa*, *Beşik*, *Gün Doğmadan* gibi fıkralar; *Meşhedi Ankara'da*, *Göç*, *Şeker Osman*, *Bir Hayatın Romanı: İsmet İnönü*, *Üç Katlı Ev*, *Kürkçü*

Dükkânı, Çimdik-Yusuf Ziya- gibi romanlar; *Binnaz, Nikâhta Keramet, Nâme, Latife- Manzum Mükâlemeler, Kördüğüm* gibi piyesler; *Göz Ucu İle Avrupa* gibi gezi notları; *Nedim Divanı, Dünya Gözü ile İsmet İnönü, Mektep Şiirleri, Batı Edebiyatından Seçme En Güzel Aşk Yazıları, Ahmed Haşim, Hayatı ve Eserleri, XIX. Asır Halk Şairlerinden Seyranî, Hecenin On Şairi, Faruk Nafiz Çamlıbel, Hayatı ve Eserleri* gibi antolojiler/derlemeler/incelemeleler; *Portreler, Bizim Yokuş, Bir Varmış Bir Yokmuş* gibi hatıratlar ayrıca *Ceza, Düğünden Sonra, Toprak Kokusu, Meçhul Kan* gibi eserler de kaleme almıştır.

Gazimize Arzuhal, Gazimize Tarih, Gazi'ye Tarih, Gazimize, Atatürk, Atamızın Arkasından gibi Atatürk şiirleri yazan ve Atatürk'ün sofrasında da bulunan Akbaba'nın kilit ismi Ortaç'ın gerek Millî Mücadele Dönemi'nde gerekse de inkılaplar döneminde Atatürk hayranlığının son derece güçlü olduğu görülmektedir. Bu hayranlığın verdiği güçten feyz alan yazar, Akbaba dergisini süsleyen yazılarla ve çizimlerle, Cumhuriyet'in ilanından Medeni Kanun'un kabulüne, Harf İnkılabının yapılmasından Şapka Yasası'nın benimsenmesine, Laiklik ilkesinin toplumda yerleşmesinden ekonomik alanında yapılan atılımlarda kadar olan değişim ve dönüşüm hareketlerinde mevcut iktidarı desteklemiştir. Harf İnkılabının yapılması üzerine okur sayısını ciddi oranda kaybeden Ortaç'ın Akbaba'sı 1931'de kapanmışsa da hükümetin desteği ile 1933'te tekrar çıkmaya başlamıştır. Dergi çıkmaya devam ederken Ortaç'a ek gelir olarak İstanbul Sular idaresi idari meclis azalığı görevi verilmiş ve Ortaç bu görevi 1935-1946 yılları arasında sürdürmüştür.

Muhafazakâr eğilimli olmasının yanı sıra anti-komünist ve din temelli her türlü fikre karşı mesafeli olan Ortaç'ın; Mustafa Kemal Atatürk'e, Cumhuriyete, inkılaplara, CHP'ye olan hayranlığı aynı zamanda İsmet Paşa'ya da yöneliktir. *Dünya Gözüyle İsmet Paşa ve İsmet İnönü-Bir Hayatın Romanı* adlı eserlerinde İsmet Paşa'ya olan hayranlığını dile getiren Ortaç, 1946 yılında İsmet İnönü'nün teklifi üzerine CHP'den Ordu Milletvekili olarak meclise girmiştir. 1946'da çok partili hayata geçildikten sonra CHP yeni sisteme uygun bir yayın politikası belirleme ve propaganda işlerini düzenleme adına bir komisyon oluşturmuş ve bu komisyona Yusuf Ziya Ortaç'ta davet edilmiştir. Lakin Ortaç'ın komisyonda iktidarın yeni yayın politikasına dair yaptığı eleştirileri İsmet Paşa tarafından hoş karşılanmamış ve bir daha komisyona davet edilmemiştir. Yusuf Ziya Ortaç'ın, İsmet Paşa'ya olan kırıngınlığı 1950 seçimlerinde İsmet İnönü tarafından aday gösterilmemesi üzerine daha da belirgin hale gelmiş ve 1946-50 yılları arasında Orduların takdirini kazanan Ortaç, seçim bölgesine gidip köy köy gezmiş oy istemiş nihayetinde 1950 seçimlerinde CHP'den bağımsız Ordu Milletvekili olarak meclise girmeyi başarmıştır. 1950'de ikinci kez Milletvekili seçilen Yusuf Ziya bu görevinden 1951'de istifa etmiştir.

Hayatını Akbaba dergisine adayan Ortaç, 1949'da kapanan dergiyi tekrar çıkarmak için 1951'den sonra Demokrat Parti'ye (DP) yakınlaşmaya başlamış ve bu konuda lazım gelen maddi kaynağı Adnan Menderes ile görüşmeler sonrasında tedarik edebilmiştir. Demokrat Parti'ye olan bu sempatisi 27 Mayıs 1960 Darbesi'yle sona eren yazar sonraki yazılarında devrik iktidarı yermiştir. Ancak Yusuf Ziya Ortaç'ın sabık iktidara yönelik bu eleştirileri Ortaç'ın, DP Dönemi'nde Adnan Menderes'e yazdığı üç mektubun ortaya çıkması ile konuyu başka bir boyuta taşımıştır. Ortaç'ın DP iktidar ile organik bağını ortaya koyan bu mektupların sansasyonu sürerken basında DP Dönemi'nde örtülü ödenekten maddi destek alan dergiler arasında Akbaba'nın da gösterilmesi şairi zor durumda bırakmıştır. Şair her ne kadar basında çıkan haberleri reddetmişse de Milli Birlik Komitesi'nin 28 Ekim 1960'ta yayınladığı kararnameyi bir gün sonra "*Besleme Basın" İle İlgili Kararname Dün Yayınlandı*" başlığı altında neşreden Cumhuriyet gazetesinde Orhan Seyfi Orhon ve Yusuf Ziya Ortaç'ın da bulunmaları meseleyi daha da büyük çıkmaza sokmuştur.

Yassıada Mahkemelerinde "*Örtülü Ödenek Davası*" alt başlığı adı altında sorgulanan bu konuyla ilgili Akbaba dergisini

belli dönemlerde Ortaç ile beraber çıkararak Orhan Seyfi Orhon 5 Aralık 1960'ta şahit olarak verdiği ifadede: *"Bir de Akbaba mevzuu vardır. O sıralar Yusuf Ziya beyle Akbaba dergisini çıkarmak istiyorduk... Akbaba'yı tesis için lazım gelen sermayeyi Üzeyir Avunduk Bey (Türkiye Odalar Birliği'nin 7 Şubat 1952- 3 Eylül 1959 tarihleri arasında başkanı) vermeye muvafakat etmişti. Üzeyir Avunduk beyle kendi idarehanelerinde buluştuk. Müşterek bir borç senedi vererek 25.000 lira aldık. Kendisi bu senet karşılığı bankadan parayı aldı ve bize verdi..."* demiş ve sözünü: *"Gazeteyi Demokrat Parti cephesinden çıkaracaktık bu partiye karşı sempaticimiz vardı..."* diyerek DP iktidarından destek aldığını onaylamıştır. Yusuf Ziya Ortaç'ın, Akbaba dergisi üzerinden iktidarlara göre değişkenlik gösteren yayın politikasını mizah konusunda çalışmalarıyla öne çıkan Yasin Kayış: *"...Ortaç, CHP iktidarı döneminde CHP'nin yanında, Demokrat Parti döneminde Demokrat Parti'nin yanında, 27 Mayıs İhtilali'nde ihtilalcilerin yanında yer alacaktır. Eleştirileri çoğu zaman "pansuman yapmaktan öteye geçmeyecek, iktidarlara kurduğu temaslar sayesinde Akbaba'ya mali kaynaklar sağlayacak, Akbaba'yı yaşatmak için çoğu zaman iktidarların dümen suyunda mizah yapacaktır."* cümleleri ile ortaya koyarken; Levent Cantek ise derginin yayın politikasını *"1923-1950 arası CHP, 1950-1960 yılları arası ise DP'yi desteklemiş ve siyasal iktidarlardan doğrudan/dolaylı maddi destek elde etmiştir."* sözleri ile özetlemiştir.

Edebiyatçı kimliğinden ziyade gazeteci ve yayımcı kimliği ile öne çıkan Yusuf Ziya Ortaç, 11 Mart 1967'de geçirdiği kalp krizi nedeniyle hayatını kaybetmiştir.

Şakire ÇİMENLİ

KAYNAKÇA

SÜRELİ YAYINLAR

Dergiler

Akbaba, 28 Ekim 1929.

Akbaba, 24 Eylül 1931.

Akbaba, 15 Mart 1967.

Akis, 24 Ağustos 1960.

Cumhuriyet, 29 Ekim 1960

KİTAPLAR

ALANGU, Tahir, **Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010.

AND, Metin, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu (1923-1938)**, İş Bankası Yay., Ankara, 1983.

ARTAN, Gündüz, **Takma Ad- Soyadı-Rumuz Dizinleri (Tanzimattan Günümüze)**, Türk Kütüphaneciler Derneği İçel Şubesi Yayın., Mersin, 1994.

BALCIOĞLU, Semih, **Önce Çizdim Sonra Yazdım**.Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 3 Baskı, 2001.

BOZKURT, Nart, **Başkanların Genel Kurul Konuşmaları**, TOBB Yayınları, C. 1, Ankara 2011.

CANTEK, Levent, **Şehre Göçen Eşek**, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2011.

CANTEK, Levent- GÖNENÇ Levent, **Muhalefet Defteri-Türkiye’de Mizah Dergileri ve Karikatür**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.

ÇEVİKER, Turgut, **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü**, Adam Yayınları, Cilt: 3, İstanbul, 1991.

ÇİMENLİ, Şakire, **Mizah Dergileri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Dönem Analizi: Türkiye’de Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş (1946-1950)**, Paradigma Akademi, Çanakkale, 2023.

DÖLEK, Sulhi, **Yergi, Nükte ve Fıkralarıyla Yusuf Ziya Ortaç**, Milliyet Yay., İstanbul,1984.

EMİROĞLU, Öztürk, **Türkiye’de Edebiyat Toplulukları**, Akçay Yay., Ankara, 2003.

DONBAY, Ali, **Orhan Seyfi Orhon Hayatı, Gazeteciliği, Fikrî ve Edebî Şahsiyeti, Eserleri**, Atatürk Kültür Merkez, Ankara, 2009.

GEZGİN, Hakkı Süha, “Yusuf Ziya”, **Edebi Portreler**, Hazırlayan: Beşir Ayvazoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul, 1999.

OKTAY, Ahmet, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı (1923-1950)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara,1993.

ORTAÇ, Yusuf Ziya, **İsmet İnönü Bir Hayatın Romanı**, Yeni Matbaa, İstanbul,1962.

ORTAÇ, Yusuf Ziya, **Bizim Yokuş**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2020.

ÖNAL, Mehmet, Yusuf **Ziya Ortaç “Hayatı ve Eserleri**, Kültür ve Turizm Bakanları Yayınları, Türk Büyükleri Dizisi :11, Ankara, 1986.

SİPAHIOĞLU, Ahmet, **Türk Grafik Mizah 1923-1980**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999.

Yassıada Zabıtları I. Örtülü Ödenek Davası, Haz. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınları, İstanbul,2005.

TEZLER

ÇIKLA, Selçuk, **Cumhuriyet Düşüncesinin Kökleşmesinde Yusuf Ziya Ortaç’ın Yapıtlarının Yeri ve Önemi**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun,2005.

DODANLI ALTINDAĞ, Latife, **Yusuf Ziya Ortaç’ın Şiirleri Üzerine Bir Araştırma**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Gaziantep, 2019.

ERDOĞAN, Emre, **Romanlarında ve Tiyatro Eserlerinde Yapı ve Tema**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Gaziantep,2018.

KAYIŞ, Yasin, **Atatürk Döneminde Siyasi Karikatür**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2016.

KOCAHANOĞLU, Osman S., **Milli Edebiyat Hareketi ve Beş Hececiler**, Toker Yay., İstanbul,1976.

MAKALELER

ÖNER, Haluk, “Yusuf Ziya Ortaç’ın Romanları Üzerine Bir İnceleme”, **Turkish Studies**, 13/28 (2018) s.763-783.

KUŞ, Duygu, “Beş Hececiler” de Bir Değer Olarak “Milli Romantik Duyuş Tarzı”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal**

Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17/32 (2014) s.127-133.

GÖZAYDIN, Nevzat, "Ölümünün 20. Yılında: Yusuf Ziya Ortaç'tan Mektuplar" **Türk Dili**, 423 (1987) s.197-172.

GÖZAYDIN, Nevzat, "Yusuf Ziya Ortaç- Hayatı Eserleri", **Türk Dili**, 477(1991) s.228-231.

SELÇUK, Turhan, "Akbaba ve Yusuf Ziya", **Sanat Olayı Dergisi**. 20 (1984) s. 16-17.

ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

AKTAŞ, Şerif, "Yusuf Ziya Ortaç", **Büyük Türk Klasikleri**, Cilt:13, Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul, 2002.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://islamansiklopedisi.org.tr/ortac-yusuf-ziya> (Erişim: 25.05.2024)

<https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/9a9ef440-bbeb-409d-87ca-ddd3cdf5da65.pdf> (Erişim: 25.05.2024)

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yusuf-ziya-ortac-1895-1967/?pdf=7287> adresinden erişilmiştir